

Nākotne sākas šodien*

Mārcis Auziņš
Latvijas Universitātes
rektors,
professors

Saskaņā ar plenārsēdes programmu biju sagatavojis akadēmisku ziņojumu par Universitātes stratēģiju, taču, noklausījies mūsu Valsts prezidenta uzrunu, vēlos nolikt malā sagatavoto tekstu, lai dalītos savā sapratnē un mēģinātu rezonēt ar prezidenta izteiktajām domām.

Runājot par augstāko izglītību Latvijā un mūsu stratēģiju Latvijas Universitātē, absolūti galvenā tēma un vadmotīvs: LU – zinātnes universitāte. To kā ideju, veidojot Latvijas Universitāti, devīzē *Scientiae et patriae* jau ir ielikuši mūsu pirmie rektori. Turklāt tā, lai mēs to nekad neaizmirstu, jo tieši šie vārdi, kas redzami te, Lielajā aulā, ir rakstīti arī Mazajā aulā virs katedras, no kuras tiek teiktas runas. Tātad šī devīze vienmēr mums atgādina, ka zinātne un tēvija iet roku rokā.

Mēģinot projicēt to, kas pašreiz notiek Latvijas sabiedrībā, kontekstā ar valsts prezidenta sacīto šodien, man šķiet, ka tēze par zinātnes universitāti nav pašmērķīga vīzija, ko pasludinājusi LU, bet gan ceļš, kā Latvija var pārvarēt pašreizējo krīzes situāciju, turklāt ne tikai ekonomikā, bet arī zinātnes, sociālo vērtību un arī politisko krīzi. Tas ceļš, kāds mums būtu ejams, lai pārvarētu krīzi, patiesībā ir labi saskatāms –ekonomikai jāklūst eksportspējīgai, konkurētspējīgai pasaulē! Un tas ir vienīgais ceļš, kā pašreiz atdzīvināt ekonomiku. Lai gan dažādās ekonomiskās stratēģijās un plānos bieži vien izskan šis apgalvojums, diemžēl lielākoties atklātā tekstā netiek teikts, kā šis mērķis ir sasniedzams, vai atskan absurdi baisas idejas. Pat dzirdēts ieteikums, ka varētu, piemēram, cirst vairāk mežu un eksportēt, kas, protams, nav ceļš, kā pārvarēt ekonomisko krīzi. Tādā valstī kā Latvija, ar tādiem dabas resursiem, kādi ir mūsu rīcībā, acīmredzot vienīgais patiesi īstais ceļš ir inovatīva darbība. Tas ir – radīt intelektuālo pievienoto vērtību un ar šādiem produktiem ar augstu pievienoto vērtību iekarot

* Runa Latvijas Universitātes 67. zinātniskās konferences plenārsēdē

ārējos tirgus, padarot šo pelēko šūniņu radīto luksusa *preci* eksportspējīgu. Ekonomistiem jau ir gatavas receptes, kā to izdarīt. Mums nav *jāizdomā velosipēds*, pasaulē tas ir labi zināms. Ekonomisti apgalvo, ka šāds ceļš balstās uz *trīs vaļiem*.

Pirmais valis ir zinātnes universitāte jeb pētniecība, kas rada jaunas inovatīvas idejas. Ja šim jaunajam, inovatīvajam idejām tiek pievienots riska kapitāls, tad ir kāds, kurš ir gatavs ar savu naudu šīs idejas atbalstīt. Brīvā tirgus apstākļos ir cerības, ka tiek radīta jauna pievienotā vērtība, ar kuru mēs varam pretendēt uz eksporta pieaugumu, cerot pārtraukt Latvijas ekonomikā valdošos stinguma krampjus. Jautājums – vai Latvijas valsts, Latvijas augstskolas, pētniecības institūti ir gatavi šādu pievienoto vērtību radīt? Protams, no sava viedokļa mēs sakām, ka mēs esam gatavi, mums ir iespējas to darīt! Taču acimredzot tas nav paveicams atsevišķās pētniecības iestādēs un atsevišķās universitātēs un augstskolās, **tai jābūt valsts politikai**. Daži skaitļi palīdzēs saprast, kā mēs šajā situācijā izskatāmies.

Vispirms mēs runājam par strukturālu politiku un strukturālu institūciju veidošanu valstī. Piemēram, tādā lielā valstī kā ASV, kurā ir vairāk nekā 300 miljonu iedzīvotāju, nav pat 100 zinātnes universitāšu. Tas nozīmē, ka uz vairāk nekā trim miljoniem iedzīvotāju ir viena šāda universitāte.

Situācija Eiropā ir nedaudz sarežģītāka, jo te nav precīzas zinātnes universitātes definīcijas un precīzas klasifikācijas, bet, pēc lielākās universitāšu apvienības Eiropā – Eiropas Universitāšu asociācijas – novērtējumiem, šādu universitāšu Eiropā ir ne vairāk kā tūkstošis. Tas nozīmē, ka uz apmēram 700 tūkstošiem iedzīvotāju ir viena zinātnes universitāte.

Kā tas izskatās Latvijā? Viens no zinātnes universitātes kritērijiem ir tas, ka tā realizē doktora studiju programmas. Mūsu ministrijas mājaslapā es diemžēl neatradu precīzus datus, cik universitātēm ir tiesības realizēt doktora programmas. Šogad 16 augstskolās Latvijā ir uzņemti studenti doktora programmās. Tātad apmēram uz 160 tūkstošiem iedzīvotāju ir viena augstskola, kurā tiek realizētas doktora programmas. Tas nozīmē, ka mūsu ricībā esošie resursi ir sadalīti tik plānā slānī visiem, ka mēs nespējam reāli dot

atdevi, ko sagaida mūsu valsts un mūsu ekonomika. Par to liecina ļoti konkrēti piemēri.

Pagājušajā gadā, mēģinot saprast, kāpēc LU ne visur ir tik spēcīga, kā mēs gribētu būt gan Baltijā, gan Eiropā, es biju aizbraucis uz divām ļoti spēcīgām universitātēm Centrāleiropā un Austrumeiropā. Pirmā ir Kārļa universitāte Prāgā, kas, pēc visiem statistiskiem datiem, ir visspēcīgākā universitāte Austrumeiropā un Centrāleiropā, un otra bija Tartu universitāte, kura, pēc dažādiem novērtējumiem, ir Baltijā spēcīgākā universitāte. Es mēģināju pie saviem kolēģiem – universitātes vadības – noskaidrot, ar ko tad viņi atšķiras no mums, ko viņi dara labāk, ko viņi dara prātīgāk un kāpēc mēs ne vienmēr tiekam viņiem līdzī. Un mans secinājums izrādījās stipri negaidīts. Iepazīstoties ļoti detāli un skrupulozi ar administratīvām struktūrām, fakultātēm, to fakultāšu struktūru, finansējumu pētniecībai un administrācijai, es, sev par lielu pārsteigumu, konstatēju, ka mēs esam gandrīz tādi paši kā šīs abas universitātes. Starpību es sapratu, kad ar elementāru aritmētiku visu šo universitāšu budžetu izdalīju ar studentu skaitu. Abās situācijās es ieguvu vienu un to pašu skaitli, t. i., Latvijas Universitātē uz vienu studentu gadā mēs tērējam 2,4 reizes mazāk līdzekļu, nekā tērē Tartu universitāte un Kārļa universitāte Prāgā. Tas acimredzot ir viens no iemesliem, kāpēc nav šīs atdeves. Jautājums, vai valstij ir vairāk līdzekļu, lai vēltītu tos LU vai kādai augstskolai Latvijā? Visticamāk – nav un tuvākajā laikā nebūs.

Bet nav šaubu par to, ka ir jāmainās strukturāli un domāšanai valstiskā līmenī, lai izbeigtu neauglīgu (un pat nesaprātīgu) līdzekļu sadalīšanu plānā slānī visiem, nesagaidot atdevi ne no viena. Tas ir acimredzami – ja mēs gribam, lai būtu atdeve no pētniecības institūcijām un augstākās izglītības, nepieciešamas kardinālas pārmaiņas.

Vēl viena tēze, ko es gribētu šodien piedāvāt gan valsts prezidentam, gan pārējiem apdomāšanai, ir šāda. Eiropas Universitāšu asociācija, saprotot, ka visā Eiropā budžeta situācija saistībā ar ekonomisko krīzi ir smaga, tikko analizēja, kā dažādas Eiropas valstis uz šīm nepatīkamajām pārmaiņām reaģē. Un rezultāts atkal ir, no vienas puses, loģisks, no otras puses, raugoties no mūsu valsts pozīcijām, pat negaidīts, jo 80% gadi-

jumu Eiropas valstis, kuras ir smagākā vai mazāk smagā, bet lielā mērā līdzīgā situācijā kā mēs, šajā brīdī **savas investīcijas zinātnē un augstākajā izglītībā nevis samazina, bet palielina!** Motivācija ir ļoti vienkārša – tas tiek darīts tikai tāpēc, lai izietu no grūtās ekonomiskās situācijas un no krīzes, un tādēļ inovatīvā darbība ir jāpalielina. Ja mēs to nedarīsim, ja mēģināsim kaut kā ekstensīvi pārvarēt šo krīzi, rezultātu nebūs, bet mēs nonāksim pie tāda ekonomikas stabilizācijas plāna kā pašreiz mūsu valstī – par ko lielākā daļa ekonomistu atzīst, ka ekonomikas stabilizācija ir budžeta stabilizācija jeb vienkārši budžeta glābšana, nedomājot par nākotni (bet tikai par īsredzīgu šodien), kā mēs varētu šo krīzi pārvarēt. Ne velti sarunā pirms pāris dienām profesors Jānis Stradiņš apgalvoja, ka, pēc viņa ziņām, tikai 17% no Latvijas ekonomikas ir inovatīva! Tikai 17% no eksporta ir inovatīvs eksports!

Es gribētu šodien vēlreiz aicināt domāt par to, kāda ir Latvijas valsts un mūsu visu attieksme pret zinātni un augstāko izglītību. Jautājums par to, vai Latvijā būs zinātnes universitāte, vai tādas vispār būs Baltijā, cik to būs – viena vai vairākas, vai katrai valstij būs sava zinātnes universitāte, nav tikai retorisks jautājums. Tas ir jautājums pēc būtības, par ko jāizšķiras mums pašiem, Latvijas valstij un politiķiem.

Es domāju, ka lielākā daļa klātesošo manu atbildi zina – zinātnes universitātei Latvijā ir jābūt nevis tāpēc, lai mēs labāk izskatītos un apmierinātu savas ambīcijas, bet tāpēc, lai Latvijas valsts varētu radīt pievienotās vērtības produktu, lai Latvijas valsts varētu veikt inovatīvo darbību, jo bez šīs pasaulē pārbaudītās shēmas mēs acīmredzot paliksim sliktākā, kādā mēs esam pašreiz, un turpināsim lēni grimt.

Ar to es varētu šīs isās pārdomas beigt, cerot, ka, kā jau prezidenta kungs teica, no ļoti daudzajām pārdomām un ļoti daudzajām ekonomiskajām programmām (starp citu, atkal pēc Stradiņa kunga apgalvojuma, Latvijā eksistē ap 800 dažādu programmu, kā glābt ekonomiku, kā izvest valsti no krīzes) mums ir vajadzīga tikai viena, kas var rasties, kopīgi diskutējot. Doma par dažādiem forumiem man šķiet vairāk nekā svarīga, jo, vienmēr dažādās kolēģijās apspriežot jautājumus, mums šķiet, ka mēs zinām atbildes. Taču diskutējot ar speciālistiem no citām kolēģijām, banku pārstāvjiem, ekonomistiem, ražotājiem, mēs redzam, ka viņiem ir cits viedoklis un ka arī viņiem, protams, ir sava taisnība. Kamēr mēs nenāksim visi kopā, kamēr neliksim šīs idejas vienkopus un nenāksim pie viena plāna, mēs būsime šepat. Es ceru, mums izdosies atrast vienu kopīgu redzējumu, kā šajā laikā dzīvot. Precīzāk – izdzīvot. Paldies!